

Hvorfor handlingskunnskap ikke er slutningsbasert

Heine A. Holmen

Førsteamanuensis, Universitetet i Tromsø, heine.a.holmen@uit.no

Heine A. Holmen bor på Kvaløya i Troms og er førsteamanuensis i filosofi ved Institutt for Filosofi og Førstesemesterstudier ved Universitetet i Tromsø – Norges Arktiske Universitet siden 2013. Tidligere har han jobbet som stipendiat, gjennomføringsstipendiat og førsteamanuensis ved Centre for the Study of Mind in Nature (CSMN), samt Institutt for Filosofi, Idéhistorie, Kunsthistorie og Klassiske språk (IFIKK) ved Universitetet i Oslo. Holmen arbeider med og har interesse for ulike tema innen metaetikk, handlingsfilosofi, epistemologi, metafysikk, samt dødens filosofi og livsfilosofi.

SAMMENDRAG

Anscombes handlingsfilosofi har gjort et klart comeback. Særlig har filosofer som David Velleman og Kieran Setiya gjort mye for å fremvise fordelene ved hennes type rammeverk, nemlig at det kan forklare en nær forbindelse mellom å handle intensjonelt og å ha kunnskap (om hva en gjør og hvorfor) ved at kunnskap inngår som konstitutiv komponent i handling. Sarah K. Paul har utfordret dette synet ved å forsvare en alternativ, slutningsbasert epistemologi om aktørkunnskap. Ifølge henne vil en aktør finne ut hva hun gjør på bakgrunn av en slutning som løper fra kunnskap om egen intensjon, samt andre bakgrunnsbetingelser. I denne artikkelen forsøker jeg å forsvare et anscombeansk rammeverk negativt ved å vise at Pauls modell feiler. For det første evner den ikke å fremvise en slutning med tilstrekkelig epistemisk tyngde til å gi aktøren kunnskap om egne handlinger. I tillegg argumenterer jeg for at teorien ikke har noen god forklaring på hvorfor aktørkunnskapens fenomenologi fremtrer som den gjør.

ENGLISH ABSTRACT

Anscombe's philosophy of action has made a decisive comeback. In particular, philosophers like David Velleman and Kieran Setiya have done much to show that her framework promises to explain the tight connection between acting intentionally and agent's knowledge (knowledge of what one does and why) by making the latter integral to the nature of the former. Sarah K. Paul challenges this assumption by defending an alternative, inferential epistemology of agent's knowledge. According to her, agents infer a belief about what they are doing from knowing one's intention and background conditions. Bellow, I defend the Anscombean approach negatively by showing why Paul's model fails. Firstly, by show-

ing that it fails to provide a sufficiently strong inferential basis to provide the agent with knowledge of what she is doing. Secondly, by arguing that the theory fails to explain why the phenomenology of agent's knowledge appears as it does.

NØKKELOORD:

Handlingsfilosofi, Selv-kunnskap, Aktørkunnskap, Kunnskap i handling, Anscombe, Sarah K. Paul

INNLEDNING

Et sentralt tema for ulike filosofer som har beskjeftiget seg med fenomenet handling og menneskets aktørskap har vært den tette forbindelsen mellom å handle frivillig eller intensjonelt, og kunnskap. Ludwig Wittgenstein berører for eksempel dette når han hevder at en markør ved frivillige bevegelser er «fraværet av overraskelse».¹ Ideen ser ut til å være at slike handlinger ikke er noe en aktør kan være uvitende om. I boken *Intention* utvikler Elisabeth Anscombe denne ideen til en større teori om intensjonelle handlinger. Anscombe begynner med å bemerke at disse er markert ved at en spesiell betydning av spørsmålet «Hvorfor?» kan appliseres til dem – en betydning hun forsøker å avgrense rent epistemisk ved å si at spørsmålet *ikke* kan appliseres dersom svaret er «Jeg var ikke klar over at jeg gjorde dét».² Senere utbroderer hun dette ved å si at uten ikke-observerbar, spontan kunnskap om handlingen kan den heller ikke «falle inn under beskrivelsen» intensjonell.³ Den relevante betydningen av spørsmålet «Hvorfor?» er derfor i det minste delvis epistemisk, i den forstand at kunnskap figurerer som nødvendig betingelse for dets applikasjon. Kunnskap er derfor nødvendig for intensjonale handlinger. Gitt visse rimelige metodologiske antagelser kan man så videre argumentere for at slike handlinger bare er – eller, i det minste, konstitutivt består av – denne typen kunnskap. Med andre ord baner epistemologi her veien for en original metafysikk om handling.⁴

1. Wittgenstein, L.: *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell Publishing, 2001, 3. Utg., §628.

2. Anscombe, G.E.M.: *Intention*. Cambridge (MS): Harvard University Press 1957/2000, s. 57.

3. Ibid. s. 88.

4. La meg kort utdype og motivere dette. En ting som følger om vi går ut fra at det er en nødvendig sammenheng mellom kunnskap og intensjonalitet er en forklaringsbyrde: Vi må på handlingsteoretisk grunn søke å forklare hvorfor det forholder seg slik. Grunnen til at dette blir en handlingsteoretisk oppgave gir seg av et par plausible metodologiske prinsipper. For det første fordi man generelt kan si at om noe x av nødvendighet må være eller ha egenskapen, G , ene og alene i kraft av at x er en type ting, F , så må man – for å fullt ut forstå F (ene)s natur – også kunne forklare hvorfor enhver x som er F av nødvendighet også må være G . Kort sagt: Vi må vite hva slike nødvendigheter består i, hva de springer ut av, hvorfor de er der. Om derfor en handling, Φ , er objekt for kunnskap, K , ene og alene i kraft av at Φ er av typen intensjonal handling, I , så kan vi ikke sies å ha forstått sistnevntes natur uten at vi samtidig kan forklare hva denne nødvendigheten skyldes.

For det andre, så må en slik forklaring springe ut av en teori eller metafysisk analyse av de intensjonale handlingers natur, fordi dette er den mest plausible måten å respektere det såkalte Humes Dictum på. David Hume argumenterte i sin tid for at det ikke kan være metafysisk nødvendige forbindelser mellom to distinkte enheter eller typer av ting – for eksempel, mellom et slag i hodet og smerte. I nyere tid er dette prinsippet utvidet, revidert og presisert på flere måter. For det første blir det gjerne lest som en generell metodologisk sperre for å postulere nødvendige relasjoner ikke bare mellom distinkte objekter, men mellom enhver distinkt ontologisk kategori som kan inngå som relata i en kausal forbindelse. Prinsippet vil i så fall inkludere en sperre mot nødvendige relasjoner mellom distinkte hendelser, fakta, og så videre. For det andre blir prinsippet lest primært som en begrensning på metafysiske nødvendigheter. I så fall kan faktisk svakere former for nødvendighet – eksempelvis nomologiske – tolereres. Sist, men ikke minst, presiserer man gjerne at metafysisk nødvendige relasjoner

I dag har flere filosofer revitalisert varianter av anscombeansk epistemologi og metafysikk i handlingsteori. Ifølge dem er det mange aspekter ved Anscombes filosofi som ikke står seg like godt i dag, men én sentral fordel ved rammeverket som bør ivaretas er at man forklarer båndet mellom kunnskap og handling ved å forstå sistnevntes natur epistemisk. Sarah K. Paul utfordrer dette når hun i et par artikler har forsvart og lagt på bordet en alternativ, slutningsbasert epistemologi.⁵ Ifølge denne teorien er båndet mellom kunnskap og handling løsere, slik at en unngår å måtte si at handlingens natur er best forstått epistemisk. I det følgende vil jeg kun forsvare det generelle anscombeanske rammeverket negativt ved å diskutere, kritisere og til slutt avvise Pauls alternative epistemologi.

DEN STORE KONFLIKTEN I HANDLINGSTEORI

Handling ligger oss nært. Sammen med tanker, følelser og andre bevisste tilstander utgjør de overlagte, villedte eller intensjonelle handlingene en epistemisk grunn i vår verden. Her, som i tanken, kan vi være trygge på at vi *vet* hva som foregår. Dersom for eksempel min datter Ruth forteller meg at hun vasker hendene for å spise middag, så kan man alltid stille spørsmål ved hennes ærlighet – kanskje hun ikke vasker hendene, eller kanskje hensikten er å se TV snarere enn spise – men det ville være nærmest absurd å stille spørsmålet: «Hvordan vet du det?» Dét spørsmålet er like rart her som når hun forteller hva hun tenker på. Grunnen er at det faktisk at hun gjør noe intensjonelt – igjen, på samme måte som det faktisk at man tenker noe bevisst – fordrer at man som subjekt vet at det er *dét* man gjør.

Selvfølgelig kan det være skjulte årsaker og kompleks motivasjon bak adferd som man ikke nødvendigvis har oversikt over som aktør. For eksempel kan såkalte speilnevroner sørge for at man ubevisst imiterer andre uten at man er klar over hva man gjør eller hvorfor. Men om så er, vil ikke det å imitere en annen kunne utgjøre ens intensjonelle aktivitet. For

kan holde mellom det som karakteriseres som *utvendig* beskrevne (*extrinsically typed*) entiteter: det vil si med klar referanse til andre entiteter. For eksempel er det en metafysisk nødvendig forbindelse mellom «morderen til Kennedy» og hendelsen «drapet på Kennedy», når disse er beskrevet utvendig på denne måten, men de blir også tomme og tautologiske. Tar man derimot utgangspunkt i rent *innvendige* beskrivelser (*intrinsically typed*) – altså beskrivelser som *ikke* refererer til noe annet utenfor entiteten selv, som for eksempel «Lee Harvey Oswald» og «Kennedys død» – så holder ikke relasjonen med metafysisk nødvendighet. Følgelig kan Humes dictum, i oppdatert, revidert versjon, leses:

Humes Dictum: Det finnes overhodet ingen metafysisk nødvendige forbindelser mellom distinkte, innvendig beskrevne entiteter.

Humes Dictum kan nå brukes som handlingsteoretisk brekkstang: for gitt at det *er* en nødvendig forbindelse mellom intensjonal handling og kunnskap, så kan ikke disse to ontologiske kategoriene være distinkte. Begge er tross alt mulige relata for en kausal forbindelse og innvendig beskrevet. Det faktum at det ene impliserer det andre med metafysisk nødvendighet, bærer derfor bud om at den ene inngår som en metafysisk komponent i den andre. Følgelig gir Anscombes observasjon og Humes Dictum oss grunn til å kreve en gyldig metafysisk analyse eller teoretisk utlegning av intensjonale handlingers natur som fremviser hvordan kunnskap inngår som essensiell komponent, bestanddel eller trekk ved slike handlinger. På denne måten kan Anscombes epistemologi banne vei for en alternativ metafysikk for handlinger. Se for øvrig utdypninger om dette i min doktorgradsavhandling: Holmen, H.A.: *Ethics and the Nature of Action*. Oslo: Unipub, 2011, ss. 83–6, samt min Holmen, H.A.: «Handling og den Praktiske Kunnskapens Metafysikk». I: *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, vol. 50, 1/2016, Oslo: Universitetsforlaget, 2016, ss. 5–19.

5. Se Paul, S.K.: «How We Know What We're Doing». I: *Philosopher's Imprint* 9/4, Michigan: University of Michigan Press, 2009a, og hennes «Intention, Belief and Wishful Thinking: Setiya on «Practical Knowledge»». I: *Ethics* 119, Chicago: University Press Chicago, 2009b.

dersom det vi gjør faktisk er intensjonelt, må vi være klar over at det er dette vi gjør, eller at det har slik og slik hensikt. Følgelig er vi aldri fullstendig fremmedgjort fra oss selv. Det er viktige ting og aspekter ved våre liv der vi har epistemisk autoritet og hvor vi som aktør gjerne er bedre stilt til å vite hva som foregår enn en tredjeperson.⁶ Det virker dessuten som at dette kommer i stand ene og alene i kraft av at vi handler, på samme måte som at vi kjenner våre tanker ene og alene fordi vi tenker dem. I så måte bidrar våre handlinger direkte med kunnskap om oss selv og våre liv.

For noen filosofer – så som nevnte Anscombe, men også folk som Stuart Hampshire og, av nyere dato, David Velleman og Kieran Setiya – er det dette som utgjør utgangspunktet for handlingsfilosofi. Ifølge dem er aktørens kunnskap essensiell og nødvendig for at en handling skal være intensjonell, rasjonell, villet, eller noe man gjør med hensikt og av en grunn.⁷ Dette er viktig, for på den ene siden følger det da at vi kan bruke kunnskap som markør til å gå opp en grense for aktørskap, og kan utelukke visse former for handling (som for eksempel Sigmund Freuds påstand om at det finnes intensjonale handlinger der terapeuten og ikke subjektet vet hva som foregår). På den andre siden følger det også at aktørkunnskap må utgjøre en del av det den er kunnskap om, dvs. handlingen selv. En av de mer kontroversielle påstandene til Anscombe er nettopp at vi kun kan forklare den spesielle formen for kunnskap i handling – dvs. dens nødvendighet, samt det faktum at det oppleves som at den springer direkte og spontant ut av handlingen selv uten å basere seg på observasjoner – gjennom å forstå handlinger som bare å være (eller i det minste å innebære) en spesiell måte å vite på.⁸ Tanken er at dersom slikt aktørskap bare er eller i det minste delvis består av kunnskap, så er det heller ikke noe mysterium hvorfor kunnskap og handling henger sammen av nødvendighet.⁹

Mange filosofer er uenige i dette. Ifølge Setiya er relevansen av kunnskap for handlingsteori et av de store stridsspørsmål i dagens handlingsfilosofi.¹⁰ Det er flere grunner til det. For det første har det vist seg vanskelig å karakterisere kunnskapen slik at en både forklarer dens særegenheter (at den virker spontan og direkte), samtidig som en belyser det faktum at den virker ha nødvendig forbindelse til handling. En annen ting er at man ved å hevde at handling består av blant annet kunnskap, enten truer med å gjøre den praktiske tankegangen som ligger til grunn for handling om til sannhetsorientert eller teoretisk tankevirksomhet, eller man truer med å operere med en mystisk form for praktisk kunnskap

6. Autoriteten det her er snakk om er analog til den Lucy O'Brien beskriver når hun sier at aktøren «virker å være bedre stilt til å vite om sine egne handlinger enn andre». Se O'Brien, L.: *Self-Knowing Agents*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 158. Det er med andre ord ingen påstand om absolutt autoritet jeg her knesetter. Som Anscombe sier: «En manns intensjon i handling er ikke så privat og intern at han har absolutt autoritet i å si hva den er». Se Anscombe, 1957/2000, s. 36.
7. Se Anscombe, 1957/2000; Hampshire, S.: *Thought and Action*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1959; Setiya, K.: *Reasons without Rationalism*. Princeton: Princeton University Press, 2007; og Velleman, D.: *Practical Reflection*. Stanford: CSLI Publications, 2007.
8. Anscombe kaller denne spesielle måten å vite på for «praktisk kunnskap». Begrepet har skolastisk opphav, og hun definerer det som kunnskap som er «årsak til det den forstår». Anscombe, 1957/2000, s. 87. Merk at dette ikke er praktisk kunnskap som i ferdighetskunnskap, selv om det bærer en viss relasjon til dette begrepet. For å unngå sammenblandinger skal jeg i det følgende unngå Anscombes opprinnelige uttrykk og heller referere til dette som aktørkunnskap eller kunnskap i handling, dvs. den kunnskapen en aktør har gjennom å gjøre noe X som gjør at hun vet at hun gjør X og for hvilken grunn hun gjør det.
9. For mer utdypende forklaring, se fotnote 4.
10. Setiya, K.: «Practical Knowledge Revisited». I: *Ethics* 120, Chicago: Chicago University Press, 2009, s. 131.

som er ulik all annen kunnskap. Et annet kritisk punkt er innslaget av epistemisk autoritet. En ting er å hevde at vi har privilegert, første-persons tilgang til vår bevissthet, noe annet er det å hevde at vi nyter det samme over våre handlinger, siden handlinger helt klart er eller involverer hendelser som foregår utenfor vår egen bevissthet, ja kanskje til og med utenfor vår egen kropp. Å svømme i en innsjø er for eksempel ikke noe man kan vite at man gjør uten å vite mer enn hva som foregår i ens bevissthet: En må vite noe om hvordan kroppen opptrer, at man er i et vann, at kroppsbevegelsene er egnet til å holde en oppe, osv. Slike ting bidrar til å gjøre handlinger mer tilgjengelige for tredje-person enn hva bevissheten er. Det høres derfor rart ut med et syn der aktøren nyter sterkt første-persons privilegium over eksterne hendelser uten observasjonell basis.

Slike problemer gjør at mange går imot anscombeanismen. Man kan fortsatt være enig om viktigheten av å forklare aktørens kunnskap i handling, eller at kunnskapen virker spesiell og nært forbundet med handling, men man benekter at den utgjør et konstitutivt element i handling. Utfordringen blir da å forklare fenomenet slik at man unngår anscombeanismen. Pauls slutningsbaserte modell forsøker å gjøre dette. La meg derfor beskrive hennes teori, før jeg indikerer hvorfor den er det meste rimelige alternativet til Anscombe.

DEN SLUTNINGSBASERTE TEORIEN

Paul er enig med anscombeanerne om at det er en tett relasjon mellom ikke-observasjonell aktørkunnskap og intensjonelle handlinger. Hun aksepterer også at dette er noe handlingsteori må forklare, men hun tenker at dette lar seg gjøre uten å ty til radikale anscombeanske grep. For ifølge henne kan vi med en slutningsbasert modell forklare hvordan vi har ikke-observasjonell kunnskap om de fleste av våre handlinger, samt at vi har første-persons privilegium, og at denne kunnskapen virker spontan og direkte *uten* å gjøre kunnskap til en del av handlingers natur.

Hovedideen er at aktørkunnskap baserer seg på ikke-observasjonelle slutninger hvis premisser blant annet innebærer kunnskap om ens intensjon, samt en rekke relevante bakgrunnsbetingelser.¹¹ Ifølge teorien konkluderer vi med at vi gjør noe X fra andre oppfatninger.¹² Aktørens kunnskap er følgelig ikke epistemisk direkte, men indirekte og mediert via en slutningsrekke hvis evidensbase består av kunnskap om ens intensjon samt bakgrunnsbetingelser som at man evner å gjøre X, at man er utholdende nok til å følge opp intensjonen eller fullføre X, at man pleier å gjøre som man intenderer, ens verdier, vaner, historie, osv. Under epistemisk sett gunstige betingelser gir dette opphav til ikke bare sanne oppfatninger om en selv, men kunnskap, hevder Paul.¹³ Aktørens kunnskap er således ikke

11. Pauls teori er en versjon av en teori Paul Grice utviklet. Se Grice, P.: «Intention and Uncertainty». I: *Proceedings of the British Academy* 57, Oxford: Oxford University Press, 1971, s. 263–79. Paul viser at det er alvorlige problemer ved Grice' opprinnelige teori, fordi den hevder at en intensjon om å gjøre A må involvere en oppfatning om at man gjør (eller vil gjøre) A. I så fall vil aktøren ofte ha en oppfatning som han eller hun mangler evidens for og aktøren ville vært kritiserbar, rent epistemisk, for å danne en slik intensjon. Noe som virker urimelig. I tillegg bør det nevnes at Grice' teori vil ha problemer med tilfeller av *akrasia* (ofte referert til (feilaktig) som viljessvakhet) der en aktør gjør noe som går imot hans eller hennes egne verdivurderinger. Grunnen er at Grice definerer «viljen til å gjøre noe A» som nettopp en verdivurdering. Følgelig blir *akrasia* en konseptuell umulighet, hvilket er pussig siden det virker som en empirisk reell mulighet.

12. Paul, 2009a, s. 10.

13. Ibid. s. 4.

så unik eller spesiell: Den *er* ikke-observasjonell, men, om Paul har rett, er den hverken spontan eller direkte. Følgelig trenger man ingen teori der selve aktørskapet opererer på en *sui generis* epistemisk måte, slik anscombeanere tenker. Pauls teori blokkerer også effektivt enhver anscombeansk impuls til å gå fra epistemologien for handling til dens metafysikk, siden Paul benekter det anscombeanske nøkkelpremisset om at det er en nødvendig relasjon som kun kan forklares ved at handling metafysisk sett har nødvendige bånd til kunnskap. Riktignok er Paul med på at kunnskap må være på plass i kjernetilfeller av intensjonelt aktørskap og at fraværet av aktørkunnskap kun opptrer unntaksvis, men så lenge hun unngår en nødvendig forbindelse er det lite eller ingenting anscombeanere kan gjøre for å presse på i metafysisk retning.¹⁴

I møte med Pauls teori kan man kanskje spørre seg hvor ulik den er et anscombeansk rammeverk. For også hos Anscombe – som hos andre som er inspirert av hennes rammeverk – opererer det gjerne en slutning sentralt i teorien om intensjonelt aktørskap. Anscombe er for eksempel kjent for å hevde, med referanse tilbake til Aristoteles' begrep om den praktiske syllogisme, at handlingen er konklusjonen på en slik syllogisme.¹⁵ Om derfor handlingen er eller essensielt innebærer aktørkunnskap, må man ikke da også si at Anscombes teori om aktørkunnskap er vel så slutningsbasert som Pauls teori? Vel, jeg tror i så fall at man må være klar på den ulike rollen en slutning er ment å spille i de to ulike teoriene. For det første går Paul lenger enn Anscombe i å hevde at den slutningen hun snakker om i forbindelse med aktørkunnskap faktisk finner sted i aktørens psykologi. Anscombe, på sin side, er mer forsiktig og hevder ikke at hun ved å henvise til syllogismer beskriver en faktisk mental prosess i aktøren, men snarere en type orden eller struktur som «er der» når handlingen utføres intensjonelt.¹⁶ For det andre er Pauls påstand at en epistemisk eller sannhetssøkende slutning utgjør den epistemiske basisen for aktørkunnskapen. Samtidig er hun klar på at handlingsvalget nok er drevet frem av en annen form for slutning, som er praktisk og ligner mer på den praktiske syllogismen Anscombe snakker om. Så for Paul er både handlingen og kunnskapen om handlingen slutningsbasert: De er bare basert på to ulike slutninger. For Anscombe, derimot, er det ikke noen slutning eller syllogisme som utgjør epistemisk basis for aktørkunnskapen. Hos henne forklarer den praktiske syllogismen *kun* valget av handlingen – ved å vise hvorfor handlingen hadde et poeng for aktøren i lys av syllogismen – men ikke hvorfor handlingen og dens beveggrunner også utgjør kunnskap hos aktøren. Grunnen er enkel: Den praktiske syllogismen har ifølge Anscombe en annen form enn de slutningene som leder til en sann konklusjon, og kan følgelig ikke brukes som epistemisk basis for kunnskap om handlingen og dens beveggrunner.¹⁷ Siden

14. Noen vil hevde at det kanskje ikke er så sjeldent, likevel. Forskning av Richard Nisbett og Timothy Wilson antyder for eksempel at aktører kan være ganske uvitende om dere eget aktørskap. Se Nisbett, R. og T.D. Wilson: «Telling More than We Know: Verbal Reports on Mental Processes». I: *Psychological Review* 84, Washington: American Psychology Association, 1977, s. 231–59. Problemet her er bare at dataene er langt fra entydige, siden eksperimentatoren måtte gå svært langt for å forvirre subjektene om den virkelige årsaken til deres adferd, som Velleman sier. Se Velleman, 2007, s. 174. Videre er det liten grunn til å betvile at vi har en høy grad av epistemisk autoritet når vi tilskriver oss selv intensjoner, hensikter, eller handlinger. Disse er talehandlinger der subjektet står i en privilegert stilling.

15. Anscombe, 1957/2000, s. 60.

16. *Ibid.* s. 80.

17. *Ibid.* s. 60.

Anscombe heller ikke tror at det er en parallell sannhetssøkende slutning hos aktøren, så konkluderer hun med at den epistemiske basisen til aktørkunnskap utelukkende utgjøres av handlingen selv. Med andre ord, det er kun konklusjonen i syllogismen – dvs. handlingen – som er epistemisk basis for aktørkunnskapen hos Anscombe.

Med denne forskjellen friskt i mente, la oss gå løs på et par utfordringer for Pauls teori. Et tilsynelatende problem med teorien er at den virker å være i konflikt med fenomenologien eller hvordan vi opplever en handling. Når vi gjør noe intensjonelt virker det tross alt som at vi vet hva vi gjør umiddelbart, direkte, ikke-mediert og uten å basere oss på en slutning. Helt klart er det at vi ikke utfører *eksplisitte* epistemiske slutninger for å avdekke hva det er vi gjør og hvorfor. Vellemans kjente beskrivelse av en som går opp femte aveny i New York og som plutselig innser at han ikke vet hva han gjør der og som må stoppe opp for å spørre seg selv hvor han er på vei og hvorfor, bør rinne en i hu: Et slikt tilfelle av forvirring kan ende med at man eksplisitt slutter seg frem til hva man drev med og gjorde, men i så fall er det også helt klart at man for lengst også har sluttet å gjøre det intensjonelt.¹⁸ Minst like klart virker det å være at vi ikke foretar mer *implisitte* slutninger à la de vi gjør når vi tenker at noen er på besøk fordi vi ser en fremmed bil i oppkjørselen. Ved spørsmål vil aktøren være i stand til å reproducere trinn og premisser i en slik slutning, men han eller hun ville vært langt mer i stuss om å rekonstruere slutningen som fortalte henne hva hun gjør og hvorfor. Opplevelsen er med aktørskap langt på vei analog med hvordan det oppleves å kjenne til sine egne tanker.

Paul er selvfølgelig klar over dette, så for å unngå at fenomenologien blir et problem for teorien hevder hun at aktørens kunnskap kun er *kognitivt spontan* – eller *psykologisk sett* ikke slutningsbasert – i den forstand at den fremstår som direkte, ikke-mediert og ikke slutningsbasert til tross for at den egentlig ikke er det.¹⁹ Akkurat som at det virker som om solen står opp om morgenen eller at jorden står stille uten at så faktisk er tilfelle, så virker det altså som om aktørens kunnskap er spontan uten at den er det. Dette er noe Paul hevder også er tilfelle for andre former for evidensbasert informasjonsbehandling, som ligger til grunn for vår kognisjon. Disse inntreffer raskt, automatisert og på et ubevisst nivå, og oppleves derfor som umiddelbare og spontane. «Vi er helt komfortable med en slik idé», hevder Paul, i forbindelse med systemer som visuell persepsjon og språkprosessering.²⁰ Opplevelse kan følgelig ikke brukes som anstøtsstein mot hypotesen om at aktørkunnskap er slutningsbasert.

Dersom vi setter fenomenologien til side, hefter det likevel to alvorlige utfordringer ved teorien. For det første må man kunne vise at en tilstrekkelig evidensbase normalt er til stede for å epistemisk begrunne en slik slutning.²¹ I tillegg må man vise at teorien ikke er det Kevin Falvey definerte som en *tofaktor-tese*, hvilket vil si at aktørkunnskap forstås som en hybridkomposisjon bestående av ikke-observasjonelle og observasjonsbaserte

18. Velleman, 2007, s. 15.

19. Åsa Wikforss har et tilsvarende begrep om kognitiv spontanitet i forbindelse med kunnskap om egen bevissthet. Se Wikforss, Å.: «Direct Knowledge and Other Minds». I: *Theoria* LXX/2–3, 2004, s. 271–93. Elisabeth Fricker bruker begrepet psykologisk sett ikke slutningsbasert. Se Fricker, E.: «Self-Knowledge: Special Access versus Artefact of Grammar – A Dichotomy Rejected». I: C. Macdonald, B. Smith and C. Wright (red.): *Knowing Our Own Minds*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 168.

20. Paul, 2009a, s. 10.

21. Ibid. s. 12.

deler.²² Problemet med en slik modell er at den gjør at sentrale deler av aktørkunnskapen avhenger av observasjon og persepsjon, hvilket både er i spenning med asymmetrien mellom subjektets privilegerte og autoritative tilgang til egne handlinger, samt i konflikt med den graden av transparens vi gjerne tilskriver aktøren.²³ Adrian Haddock påpeker at man da ender opp med et syn der kroppens bevegelser har like stor epistemisk distanse til oss som bevegelser vi lager i en vannpumpe.²⁴ I så fall får vi «[e]n skuffende deflasjon av Anscombes tese», som Paul sier.²⁵

For å møte utfordringene må Paul vise at en i de aller fleste tilfeller faktisk får ikke-observasjonell kunnskap om hele den fulle handlingen – og altså ikke bare dens interne komponenter, så som ens intensjon og andre relevante mentale tilstander – ene og alene på bakgrunn av slike slutninger. Ifølge henne må vi begynne med å forstå hvordan vi kjenner til våre intensjoner. Kongeveien til disse, hevder Paul, går gjennom en mental handling der vi bestemmer oss for hva vi skal gjøre.²⁶ Disse avgjørelsene er bevisste og mer tilgjengelige enn de mer «komplekse, diakrone, tungt disposisjonelle» intensjonene. I tillegg bidrar de til å forme våre tanker slik at de danner intensjoner, noe som, sammen med det faktum at de har en distinktiv, bevisst kvalitet, gjør dem vel egnet til å gjøre intensjonene bevisste og tilgjengelige for subjektet. Ifølge Paul har da subjektet epistemisk grunnlag for å anta at man vil «intendere de handlingene vi har bestemt oss for å gjøre».²⁷ Så snart vi vet intensjonen har vi dessuten grunnlag for å vite noe om selve handlingen, hevder Paul, siden en intensjon om å gjøre noe *A* gir grunn til å tro at vi faktisk vil eller kommer til å gjøre *A*.

Paul antar derfor tre ting i sitt tilsvare: (1) at det å bestemme seg for handling er noe vi gjør i de fleste tilfeller av handling; (2) at det å bestemme seg for handling er epistemisk tilstrekkelig for kunnskap om ens intensjoner; og (3) at kunnskap om ens intensjon, sammen med relevante bakgrunnsbetingelser, gjør at vi også kan vite hva vi gjør, siden vi har grunn til å tro at vi faktisk vil gjøre det vi har intensjon om. Det å bestemme seg har derfor to avgjørende funksjoner for Paul: på den ene siden må de være pålitelige nok til å være epistemisk basis for ikke-observasjonell kunnskap om handling; på den andre siden må de være pålitelig til stede slik at en aktør normalt har denne basisen tilgjengelig i de fleste tilfeller av handling.

Som tilsvare mot tofaktor-tesen forsøker hun å vise at slutningen ikke er observasjonell. Et tilsynelatende problem er at den epistemiske begrunnelsen for flere av premissene i slutningen ser ut til å hvile på observasjon og persepsjon – som for eksempel at man har observert hva en selv pleier å gjøre i ulike situasjoner, at en klarer å utføre en bestemt handling, at en situasjon er høvelig for handlingen, hva ens egne verdier, vaner, fortid er, osv. Paul

22. Se Falvey, K.: «Knowledge in Intention». I: *Philosophical Studies* 99. Springer Netherlands, 2000, s. 21. Keith Donnellan la for eksempel en slik teori på bordet da han hevdet at aktørkunnskap er et kompleks delt opp i ett element som man er direkte klar over pluss andre elementer som man må ha observasjon for å avdekke. Se Donnellan, K.S.: «Knowing What I am Doing». I: *The Journal of Philosophy* 60/14. Hannover (PA): The Sheridan Press, 1963, s. 407.

23. Se O'Brien, L.: «On Knowing One's Own Actions». I: J. Roessler and N. Eilan (red.): *Agency and Self-Awareness*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 367.

24. Haddock, A.: «At One with our Actions, but at Two with our Bodies: Hornsby's Account of Action». I: *Philosophical Explorations* 8/2. London: Routledge, 2005, s. 161.

25. Paul, 2009a, s. 16.

26. Ibid. s. 13.

27. Ibid. s. 13.

hevder så at de ikke opererer som observasjon i slutningen. Grunnlaget for dem er riktignok observasjonelt baserte generaliseringer, men de fungerer ikke-observasjonelt i slutningen siden de ikke trenger observasjon i den situasjonen aktøren nå befinner seg.²⁸ Poenget er analogt med hvordan man *a priori* kan slutte seg til at en bestemt person må være ugift dersom han er ungar. At begrepet ungar defineres som ugift mann, er riktignok en kunnskap som krever observasjon, men i slutningen opererer ikke lenger dette semantiske premisset observasjonelt.

Oppsummert er derfor Pauls historie at vi vet på en ikke-observasjonell måte hvilken handling vi utfører gjennom å trekke raske, ubevisste slutninger, en slutning som har som epistemisk basis og utgangspunkt den bevisste, mentale handlingen hvor en aktør *bestemmer seg for handling*. Dersom denne historien lykkes kan følgelig ikke anscombeanere av ulike sjatteringer vise til fenomenologien ved handling som støtte for sin uortodokse, epistemiske teori om handlingers natur. Paul kan følgelig blokkere denne posisjonen og bruke sin slutningsbaserte epistemologi for handling til heller å gi støtte til det mer ortodokse synet, nemlig at slike handlinger ikke er epistemiske i sin natur.

I det følgende vil jeg stille spørsmål ved hvorvidt Paul lykkes i alt dette. Særlig vil jeg forsøke å vise at Pauls behov for bevisste, mentale handlinger hvor aktøren bestemmer seg for å handle er problematisk for den epistemiske funksjonen slutningene er ment å ha. I tillegg vil jeg bestride at hun finner en god løsning på fenomenologien til handling. Først skal jeg likevel kort avvise en annen innvending, som er blitt reist mot hennes posisjon.

SETIYAS INNVENDING

Kieran Setiya er én av de som har motivert en anscombeansk tilnærming til handlingenes metafysikk med at denne best forklarer tilstedeværelsen av ikke-observasjonell kunnskap i handling. Han ser også at dette argumentet smuldrer opp dersom Pauls modell lykkes. Følgelig har han forsøkt å finne innvendinger til den. Strategien til Setiya har vært å hevde at den slutningsbaserte modellen ikke er i stand til å forklare at aktørens kunnskap er nødvendig for intensjonale handlinger. Problemet er, som han sier, at «en slik modell ikke kan forklare hvorfor det er en nødvendig sannhet at å gjøre noe intensjonelt innebærer å vite at man gjør dette».²⁹ I høyden kan en slutningsbasert modell sikre en pålitelig, men *kontingent* forbindelse. Det gir i så fall kunnskap i *de fleste* tilfeller, men holder det helt åpent – som en empirisk eller metafysisk mulighet – at aktører handler intensjonelt, vet at hun intenderer å gjøre dette og likevel unngår «å legge to og to sammen», og forstår at hun faktisk gjør det. En slik aktør vil ikke vite om eget aktørskap, hvilket, ifølge Setiya, er akkurat «den muligheten som vi trengte å utelukke».³⁰

Problemet med denne innvendingen er at den rent dialektisk har lite å fare med overfor Paul. Riktignok følger det av teorien hennes at kunnskap om egen handling ikke er et nødvendig trekk og at det er en empirisk eller metafysisk mulighet at man kan handle intensjonelt uten kunnskap, men dette er en implikasjon Paul aksepterer. Aktørkunnskap er riktig-

28. Ibid. s. 16.

29. Setiya, K.: «Practical Knowledge». I: *Ethics* vol. 118. Chicago: The University of Chicago Press, 2008, s. 394.

30. Ibid. s. 394–5.

nok det vanligste ved intensjonelt aktørskap, men hun mener det er viktig å holde muligheten åpen for uopplyste varianter av slikt aktørskap. For eksempel vil hun inkludere tankeløse og uopplyste handlinger à la det «å kjøre hjem på autopilot».³¹ Når slike ting skjer, må man kunne si at adferden har en plan eller hensikt, samt at de inngår som intensjonelle og rasjonelle handlingsforløp, hevder hun. Dersom en kjører på rutine, som det heter, vil handlingsforløpet la seg gjennomføre uten at aktøren trenger å ha en bevisst oppfatning om hva han eller hun gjør.

Man kan muligens se det samme i såkalte eksperthandlinger. For eksempel kan Magnus Carlsens raske spill på tappen av et parti lynsjakk forstås som intuisjonsbaserte, ubevisste handlinger der han, med Hubert Dreyfus' ord, gjør ting som avhenger «ene og alene av persepsjon, og ikke analyse og sammenligning av alternativer».³² Ifølge Paul er slike tilfeller av aktørskap empirisk mulig, og følgelig er det en fordel ved hennes teori at den åpner for dette.

Et annet moment Paul anfører som støtte er empirisk forskning på bruken av begrepet «intensjonelt», som hun hevder viser variasjon i henhold til hensikten man har med å bruke begrepet. Mer spesifikt hevder hun at vi bruker det for å fange former for målrettet handlingsmønster, der den målrettede strukturen er til stede til tross for at aktøren mangler en relatert ikke-observasjonell oppfatning om hva hun gjør.³³ Paul refererer her til Joshua Knobe og Sean Kelly, som hevder å vise at subjekter tilskriver intensjonale handlinger i lys av blant annet spørsmål om aktørens ansvar. De bruker så disse funnene som utgangspunkt for å gi teoretiske føringer for en teori om intensjonale handlinger, som for eksempel at det må åpnes for tilfeller av slikt aktørskap uavhengig av om aktøren har kunnskap eller ei.³⁴

Jeg tror det er grunn til å være kritisk til disse resultatene. Hva funnene viser er kanskje bare at det er et komplekst forhold mellom intensjonale handlinger og annen adferd vi anser som intensjonal under visse betingelser, som når vi vurderer aktørens ansvar. Våre vurderinger vil, her som ellers, være sensitive overfor divergerende hensyn. Ved å berøre spørsmål om ansvar kan det være usikkert om subjektene viser sensitivitet for begrepet intensjonal handling snarere enn andre ting. Eric Wiland argumenterer for eksempel for at subjektene forholder seg til pragmatiske hensyn og spørsmålet om skyld snarere enn til begrepet intensjonale handlinger, og at det er uklart om eller hvordan disse kategoriene overlapper og hvorvidt kunnskap er et krav ved en av dem.³⁵ Folk kan dessuten bruke disse begrepene løst. Det er for eksempel vanlig å si ting som at det finnes masse kunnskap i en bok eller at automatiske tog vet hvor de skal. Når man derfor blir spurt om slike ting i et spørreskjema – som spørsmålet «Hvilken bok inneholder mest kunnskap?» – vil man tolke

31. Paul, 2009a, s. 5.

32. Dreyfus, H.L.: «Overcoming the Myth of the Mental: How Philosophers can Profit from the Phenomenology of Everyday Expertise». I: *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 79/2. The American Philosophy Association, 2005, s. 63.

33. Paul, 2009a, s. 5.

34. Se Knobe, J.: «Intentional Action in Folk Psychology: An Experimental Investigation». I: *Philosophical Psychology* 16. San Diego: University of California Press, 2003, s. 309–24; Knobe, J.: «Acting Intentionally and Acting for a Reason». I: *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 27/1, Washington: American Psychology Association, 2007, s. 119–22; Knobe, J. og S. Kelly: «Act for a Reason without Acting Intentionally». I: Sandis, C. (red.): *New Essays on the Explanation of Action*. London: Palgrave Macmillan, 2009, s. 169–202.

35. Wiland, E.: «Intentional Action and 'In Order To'». I: *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 27, Washington: American Psychology Association, 2007, s. 113–8.

spørsmålet slik at det gir mening. Om dette reflekterer hvordan de selv bokstavelig talt forstår begrepene, er et annet spørsmål. Vi bør derfor være forsiktige med å trekke bastante konklusjoner om et begrep som intensjonal handling på bakgrunn av hva folk svarer på spørreskjemaene til Knobe og Kelly.

Selv om jeg velger å sette det siste momentet til side, er det likevel klart at Setiyas innvending hviler på sentrale kontroverser som uten ytterligere argument er lite egnet til å avgjøre skjebnen til Pauls teori. Det er kanskje mer fruktbart å forsøke å avgjøre saken på et mer allment anerkjent grunnlag. Jeg skal forsøke å gjøre nettopp dette gjennom å vise at selv de tingene Paul ønsker å belyse ikke lar seg forklare på den måten hun ser for seg.

PROBLEMER MED EVIDENSGRUNNLAGET

I det følgende vil jeg utfordre evidensgrunnlaget Paul peker på som grunnlag for slutninger i aktørkunnskap. Jeg vil konsentrere meg om to bekymringer: (1) hvorvidt det å bestemme seg er godt nok grunnlag for kunnskap om egne intensjoner; og (2) hvorvidt kunnskap om våre handlinger følger fra kunnskap om våre intensjoner pluss relevante bakgrunnsbetingelser. Men aller først skal jeg kort berøre – og legge til side – en innvending som gode lesere av Anscombe muligens kunne reise mot Paul, nemlig at man kan handle intensjonelt *uten* intensjon.

I *Intention* ser Anscombe ut til å levne lite håp for en teori om intensjonelt aktørskap og aktørkunnskap som tar utgangspunkt i et begrep om aktørens intensjon. Som hun selv sier i en kommentar til Paul Grice' slutningsbaserte teori om aktørkunnskap – som, i likhet med Paul, tar utgangspunkt i aktørens kunnskap om egen vilje eller intensjon³⁶ – så er dette «en absurd teori», siden den eneste meningen jeg kan gi til begrepet intensjon, ifølge Anscombe, er det at «jeg kan stirre på noe og ville at det beveger seg».³⁷ Anscombes bryske avvisning kan i sin tur leses som en avvisning av intensjonenes rolle i intensjonelt aktørskap i det hele tatt. I så fall vil Paul ha et mulig problem dersom hennes teori om aktørkunnskap begynner med kunnskap om aktørens intensjoner for deretter å slutte seg frem til kunnskap om handlingen.

Det er flere ting å si til dette. For det første er det, som Setiya sier, mulig at Anscombe har et poeng her, men at det likevel ville vært ønskelig å ha en «mer overbevisende måte å gjøre poenget på».³⁸ Et annet moment er, som Paul er inne på, at det har kommet mange gode teoretiske bidrag til å forstå begrepet intensjon siden Anscombe skrev *Intention*, og at en slutningsbasert teori om aktørkunnskap kan finne ressurser i denne tradisjonen for å stable på beina et mer egnet begrep om intensjon enn det Anscombe ser for seg.³⁹ En tredje ting er at poenget til Anscombe neppe er å utelukke et begrep om intensjoner *tout court*, men snarere å advare om en forståelse av intensjonen som en mental tilstand som er metafysisk sett ekstern for den intensjonale handlingen, og som av den grunn er epistemisk tilgjengelig forut for kunnskap om handlingen selv. Hos Anscombe er det nemlig slik at

36. For forskjeller og likheter mellom Pauls og Grice' slutningsbaserte teorier se fotnote 11.

37. Anscombe, 1957/2000, s. 52.

38. Setiya, 2008, s. 394.

39. Paul, 2009a, s. 10n41. Paul henviser spesielt til arbeider av Donald Davidson, Michael Bratman og Alfrede Mele for å illustrere hva hun mener er mer fruktbare teorier om intensjoner og intensjonalt aktørskap.

intensjonen – og evt. andre relevante mentale tilstander som ligger til grunn for den intensjonale handlingen – forstås som metafysisk sett interne, iboende og konstitutive elementer i handlingen selv.⁴⁰ Gitt et slikt bilde av intensjonale handlinger er det derfor nærliggende og naturlig å stille spørsmål ved om ikke kunnskap om aktørens intensjon er feil sted å begynne. Men selv om det er nærliggende, kan jeg ikke se at det på noen måte følger av påstanden om at intensjonen er en metafysisk sett intern komponent av den intensjonale handlingen at intensjonen epistemologisk sett ikke kan være tilgjengelig forut for kunnskap om handlingen. Man kan tross alt komme til kunnskap om noe komplekst gjennom først å avdekke tilstedeværelsen av dens konstitutive deler. Ved for eksempel å avdekke hver enkelt vinkelsum i en geometrisk figur for seg, kan jeg komme til kunnskap både om at det hele er en trekant, og at trekanten er likevinklet.

En lignende innvending ville derimot være å så tvil om intensjonens nødvendighet for intensjonale handlinger. Man kunne for eksempel gjøre dette ved å betvile nødvendigheten av at det må være *bestemte* mentale tilstander og prosesser hos aktøren for at det skal kunne være snakk om en intensjonal handling. Om dette er riktig, kan man videre hevde at intensjonen er en slik mental tilstand som *kan* være til stede ved intensjonell handling, men som like fullt *ikke trenger* å være til stede. I så fall må nok deler av Pauls teori revideres, siden hennes slutningsbaserte teori om aktørkunnskap tar utgangspunkt i kunnskap om intensjon som et avgjørende premiss i slutningen. Men om så er tilfelle, er det fortsatt mulig for Paul å lene seg på påstanden om at det å bestemme seg for handling gir opphav til kunnskap om de sentrale mentale tilstandene som må være til stede i en handling – det være seg om dette er intensjoner eller andre mentale tilstander – og at dette i sin tur gir grunnlag for en slutning som gir aktøren kunnskap om den fulle handlingen. Jeg skal derfor la denne typen innvendinger ligge og heller konsentrere meg om ting jeg tror feller teorien snarere enn nødvendiggjør mindre revideringer.

Som vi husker, legger Paul vekt på at det å bestemme seg for handling står i kontrast til intensjoner og praktiske bedømmelser. Intensjonene er, som hun skriver, «komplekse, diakrone, tungt disposisjonelle», mens det å bestemme seg er en bevisst og tilgjengelig mental handling. Hun avviser også tanken om at det å bestemme seg for handling er identisk med det å vurdere en handling som bra eller best (evaluativ, normativ bedømmelse), siden det ikke er et generelt trekk at vi må «bestemme oss for å gjøre noe i lys av hva vi tenker at det er tilstrekkelige praktiske grunner til å gjøre».⁴¹ Det siste er det ikke åpenbart at vi må akseptere, men jeg vil anta at hun har rett om dette, og vil heller fokusere på spørsmålet om bestemmelser i det hele tatt er i stand til å fylle den epistemiske rollen Paul tiltenker dem.

Det jeg vil argumentere for, er at det å bestemme seg for en handling hverken er en nødvendig eller tilstrekkelig betingelse for at vi former intensjoner: ei heller for intensjoner som vi kjenner til og som i sin tur leder til opplyste intensjonale handlinger. Dersom jeg har rett i dette, må det være noe annet enn bestemmelsesaktene som gir kunnskap om intensjon og handling i disse tilfellene. La oss begynne med spørsmålet om nødvendighet: Harry Frankfurt's påminnelse om at det er grenser for hva vi kan bestemme oss for vil

40. Stoutland, F: «Introduction». I: Ford, A., J. Hornsby og F. Stoutland (red.): *Essays on Anscombe's Intention*. Oxford: Oxford University Press, s. 16.

41. Paul 2009a, s. 13.

kunne illustrere poenget på en god måte. En aktør kan, hevder Frankfurt, rope inn i de «store dypene» av seg selv i håp om å få seg selv til å ville det hun har bestemt seg for at hun skal ville og gjøre, bare for å oppdage at viljen ikke er i stand til å gjøre som den blir gitt beskjed om. «Vi har ikke kontroll over, ved volisjonelle ordre, kreftene som er inne i våre egne store dyp», sier han, så vi «kan ikke få, bare ved å spørre om det, den viljen vi ønsker oss». ⁴² Paul siterer også Frankfurt på dette og hevder at hun tenker i tråd med hans innsikt, men så vidt jeg kan skjønne er teorien om bestemmelser som epistemisk grunnlag for kunnskap om intensjoner tydelig i konflikt med Frankfurts observasjon. For om Frankfurt har rett, så vil våre handlinger, vår vilje og våre intensjoner ofte fungere uavhengig av ikke bare våre vurderinger av hva som er best, men også av hva vi selv bestemmer oss for å gjøre. Med andre ord, det å bestemme seg er ofte ikke *tilstrekkelig* til å forme våre intensjoner og ta kontroll over vår vilje. I de tilfellene vil med andre ord bestemmelsene ikke gi kunnskap om hva våre intensjoner blir eller er, siden intensjonene – for alt vi vet – kan ende opp med å bli noe annet. Siden det å bestemme seg for å gjøre A i ett tilfelle Φ ikke gir opphav til en intensjon om å gjøre A, men i et annet tilfelle Ψ gir opphav til en intensjon om å gjøre A, så kan man ikke vite at vi har en intensjon om å gjøre A i begge tilfeller (noe annet ville bryte med faktivitets-betingelsen for kunnskap). Følgelig må det også være en epistemisk forskjell mellom de to situasjonene som kunnskap om ens intensjon avhenger av. Da kan heller ikke det å bestemme seg for å gjøre A være den eneste og tilstrekkelige epistemiske faktoren som bidrar til kunnskap om hva ens intensjoner er.

De er heller ikke *nødvendige* for intensjoner, for, som Stuart Hampshire påpeker, er det ofte at vi sporer inn på et intensjonalt handlingsløp gjennom ganske uopplyste prosesser der den bevisste bestemmelsen er helt fraværende eller spiller en høyst beskjeden rolle:

Om jeg blir spurt om hva jeg skal gjøre (...), kan jeg oppdage at jeg gir et definitivt svar uten den minste nøling uten noen gang å ha vurdert spørsmålet før: Dette, skjønner jeg, har hele tiden vært min intensjon, på samme måten som at jeg hele tiden har trodd at noe har vært tilfelle uten noensinne stilt meg det spørsmålet. Enhver menneskelig bevissthet er arnested for stille intensjoner man aldri har stilt spørsmål ved, og for stille oppfatninger som man heller ikke har stilt spørsmål ved. ⁴³

Dersom Hampshire har rett, så er valg av handling og intensjon – i likhet med hvordan vi former oppfatninger om noe – ofte et resultat av komplekse, diakrone og tungt disposisjonelle prosesser. Hva valgene innebærer kan ofte gradvis vise seg og materialiseres over tid, og de kommer gjerne til som et resultat av komplekse relasjoner mellom viljen, praktiske vurderinger, oppfatninger, ønsker og, i det minste av og til, bestemmelser. En intensjon om å gjøre A – i likhet med en oppfatning om at noe P er sant – er følgelig «ikke alltid og nødvendigvis resultatet av en tankeprosess eller daterbare avgjørelser». Snarere kan de komme til i vår bevissthet uten «bevisst og kontrollert deliberasjon». ⁴⁴ Poenget er at vi til tross for dette får kunnskap om intensjon og handling slik at vi ved spørsmål om hva vi gjør og hvorfor vi gjør det, er i stand til å svare. Siden både intensjon og kunnskap om intensjon

42. Frankfurt, H.: «The Faintest Passion». I: *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 66/3. American Philosophical Association, 1992, s. 10.

43. Hampshire, 1959, s. 101.

44. Ibid. s. 101.

ofte kommer til *uten* bevisste bestemmelses-akter, så må kunnskapen i disse tilfellene ha en annen kilde. Spørsmålet blir derfor om det ikke er denne kilden som gjør det egentlige arbeidet i å berede grunnen for kunnskap om intensjoner, og om det å bestemme seg har en mer beskjeden rolle i vårt praktiske liv.

Et lignende poeng er at våre avgjørelser ofte følger med som en nisse på lasset først *etter* at vi allerede har gjort vårt valg og formet våre intensjoner. Som en mental handling, så er det å bestemme seg gjerne noe vi gjør for en grunn og med en hensikt. Den strukturen er analog med den strukturen vi finner ved intensjonale handlinger, og vi har kjennskap til den gjennom å kjenne til våre intensjoner, snarere enn at strukturen selv opplyser oss om intensjonene. Følgelig er bestemmelsen ofte en nisse på lasset på det vi allerede har valgt i dypet av oss selv.

Et siste moment er også at forholdet mellom det å bestemme seg og en intensjon (eller et handlingsvalg) er analogt til forholdet mellom bevisste vurderinger og oppfatninger. Akkurat som at Paul ser bestemmelsene som kongeveien til å forme intensjoner, så er det mange som anser vurderinger av sant og usant som ekvivalent med, eller en fundamental måte å forme oppfatninger på. Men som Christopher Peacocke argumenterer, kan man ikke alltid stole på at en vurdering av at P er sant gir opphav til en oppfatning om det samme. Som han skriver:

Noen kan vurdere det som sant at akademiske grader fra andre land enn ens eget har samme gode standarder som ens eget lands, og utmerkede grunner kan støtte opp hennes påstand om at så er tilfelle. Likevel kan det være ganske klart at avgjørelsene hun er med på å gjøre i ansettelsesprosesser eller i å gi anbefalinger viser at hun ikke tror dette er sant i det hele tatt.⁴⁵

Å vurdere noe som sant og å tro at noe er sant har en rekke ulikheter i karakter og tilgjengelighet, nettopp fordi de tilhører ulike ontologiske kategorier. Å vurdere er en mental handling – en *kognitiv* mental handling – der man velger å gi sin tilslutning til at en proposisjon er sann. En oppfatning er derimot en mental tilstand – en *kognitiv* mental tilstand – som når den opptrer representerer noe som sant.⁴⁶ En slik tilstand kan riktignok komme til som resultat av en vurdering, men det er også tilfeller der vurderingen ikke er i stand til å bevirke oppfatninger. I tillegg er det klart at oppfatninger kan komme til *uten* slike vurderinger. Følgelig er vurderingen av en proposisjons sannhet hverken tilstrekkelig eller nødvendig for å tro at den er sann.

Det samme gjelder for relasjonen mellom bestemmelser og intensjoner. Disse er også ulike i karakter og tilgjengelighet fordi de tilhører ulike ontologiske kategorier. Der det å bestemme seg for handling kan regnes som en *praktisk mental handling* hvor en aktør bestemmer seg for det som skal gjøres, så må intensjonen regnes som mer analogt med en *praktisk mental tilstand* som representerer en handling som det som skal gjøres.⁴⁷ En slik tilstand kan komme til på grunn av en mental handling, men, akkurat som med oppfatnin-

45. Peacocke, C.: *A Study of Concepts*. Cambridge (MA): MIT Press, 1992, s. 10.

46. For disse begrepene, se Shah, N. og D.J. Velleman: «Doxastic Deliberation». I: *The Philosophical Review* 114/4. Duke University Press, 2005, s. 503.

47. Jeg følger Velleman med denne terminologien. Se hans «The Guise of the Good». Opprinnelig publisert i: *Nous* 26. Wiley-Blackwell, 1992, s. 3–26; trykket opp igjen i: Velleman, D.J.: *The Possibility of Practical Reason*. Ann Arbor: The Scholarly Publishing Office, 2000, s. 105.

ger, er det hverken nødvendig eller tilstrekkelig, siden intensjonene både kan vise seg å ikke lystre bestemmelsen og å komme til uten slike forutgående bestemmelser. Siden det å bestemme seg for handling hverken er nødvendig eller tilstrekkelig for opplyste intensjoner om handling, så følger det at Paul ikke har en komplett teori om hvordan vi får innsikt om intensjon og handling.

En mulig respons her kan kanskje være å vurdere andre faktorer som i tillegg til bestemmelsene bidrar til kunnskap om ens intensjoner. Men siden opplyste intensjoner kan komme til også uten slike bestemmelser, er det mye som taler for at det er noe annet underliggende som utgjør grunnlaget for opplyste intensjoner. En klar kandidat er at det er intensjonene og de intensjonale handlingene selv som inneholder og bringer til torgs det epistemiske grunnlaget, og følgelig at en eller annen variant av anscombeanisme er rett likevel. Uansett mangler den slutningsbaserte teorien til Paul en god forklaring på hvordan intensjonene til en aktør er i stand til å rapportere seg selv på den måten de faktisk gjør.

La oss gå videre til neste bekymring: nemlig at det å vite om ens intensjoner og tidligere erfaringer ikke er godt nok grunnlag for oppfatninger om hva vi faktisk gjør. Det vesentlige ved den slutningsbaserte modellen er nettopp at aktørens kunnskap om egne handlinger er indirekte og begrunnet via en slutning fra kunnskap om intensjon *pluss* andre relevante betingelser. I tillegg til kunnskap om intensjonen må man også vite at man er i stand til å utføre den intenderte handlingen, hvilket impliserer, blant annet, at man vet at ens motoriske system og kropp fungerer som det skal. Dessuten må man vite at omgivelsene tillater at handlingen finner sted, at man vil utføre en intensjon man har dannet seg, ens egne vaner, verdier og tidligere historie, osv. For å unngå tofaktor-tesen, må så kunnskap om ens handling komme til ene og alene på bakgrunn av forholdet mellom premissene og konklusjonen i slutningen.

Lucy O'Brien stiller spørsmål ved hvorvidt dette holder stikk. For, som hun sier, «altfor ofte er det slik at selv om jeg kunne gjort det jeg intenderte, så gjør jeg det ikke».⁴⁸ I slike tilfeller vil i så fall kunnskap om intensjonen, pluss en rekke bakgrunnsbetingelser, på det meste gi grunnlag for en begrunnet hypotese om hva en gjør eller vil gjøre. Men poenget til O'Brien kan også generaliseres til å gjelde mer vidt. For siden slutningen ikke er tenkt som en deduktivt gyldig slutning – altså en slutning hvis premissers sannhet garanterer konklusjonens sannhet – så vil sannheten av premissene i slutningen på ingen måte garantere sannheten av konklusjonen. Følgelig kan man ha identisk slutningsrekke som sitt epistemiske grunnlag i to gitte tilfeller, Ψ og Φ , hvor forskjellen er at i Ψ så gjør man det man intenderte, mens man i Φ ikke gjør det. Dersom slutningsrekken gir opphav til kunnskap i Ψ men ikke Φ , så må det være en epistemisk signifikant forskjell på de to situasjonene. Siden slutningsrekkene er identiske, ligger ikke forskjellen her. Følgelig må man konkludere med at det enten er mer enn slutningsrekken og dens relasjon til konklusjonen som er epistemisk relevant for kunnskap om ens handlinger – hvilket enten gir støtte til en tofaktor-tese, eller støtte til anscombeanisme og det at det er selve handlingen som utgjør forskjellen fordi handlingen selv har epistemisk relevante komponenter i seg – eller at slutningsrekken ikke er god nok til å begrunne kunnskap, men gir opphav til kun en begrunnet hypotese om eget aktørskap. Men det er helt klart at vi ikke bare har begrunnede hypoteser

48. O'Brien, L.: *Self-Knowing Agents*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 177.

om våre handlinger, for da burde det gitt god mening å spørre «Hvordan vet du det?» – Hvilket det ikke gjør. Siden vi også har utelukket tofaktor-tesen, peker følgelig problemet igjen i retning av det anscombeanske synet: nemlig at det er handlingen selv som spontant utgjør den epistemiske forskjellen på kunnskap og ikke-kunnskap.

Jeg konkluderer derfor med at det virkelig er grunn til bekymring for Pauls modell. På den ene siden har ikke teorien en god forklaring på hvordan vi får ikke-observasjonell kjennskap til våre intensjoner selv for en rekke dagligdagse, opplyste intensjonale handlinger. På den andre siden har ikke teorien solid nok basis for kunnskap i en slutningsrekke av den typen Paul ser for seg. Begge problemer antyder at det snarere er den intensjonale handlingen selv som utgjør det avgjørende epistemiske bidraget i aktørens kunnskap om egne handlinger, noe som nettopp taler i favør av den formen for anscombeanisme som Paul gjerne vil utelukke.

PROBLEMER MED FENOMENOLOGIEN

Som nevnt tidligere, er en sentral del av Pauls teori å gjøre rede for det faktum at aktørkunnskap oppleves som direkte, ikke-mediert og, følgelig, ikke slutningsbasert. Vi så den slutningsbaserte teorien forsøke forklare disse fenomenologiske dataene uten å anta at den er veridisk, og gir et korrekt bilde av hvordan aktørkunnskapen faktisk fungerer. Ifølge Paul er den opplevde spontaniteten kun et psykologisk fenomen, mens det som i virkeligheten foregår er at det pågår raske og automatiske slutninger på et ubevisst nivå i det kognitive systemet. Med andre ord, det blir postulert en diskrepans mellom hvordan aktørskapet fremtrer for aktøren og hvordan det i virkeligheten er. Paul peker her på andre former for kognisjon der samme type forklaring har vært vellykket, slik som visuell persepsjon og språkprosessering. Jeg skal nå stille spørsmål ved hennes forklaring av dette. Særlig vil jeg legge vekt på noen markante forskjeller mellom aktørkunnskap og fenomener der det er fruktbart å anta underliggende slutninger.

For enkelhets skyld vil jeg konsentrere meg om språklig kommunikasjon og legge spørsmålet om visuell persepsjon til side. Hvis vi begynner med Elisabeth Fricker, så påpeker hun at fenomenologien ved språkbruk – både det å motta og fortolke ulike språklige uttrykk, men også det å produsere dem – fremtrer som spontan og direkte på den måten at en kompetent språkbruker «hører ytringen ikke bare som lyd, men som den talehandlingen den er», slik at «representasjonen av mening ikke blir fenomenologisk distinkt fra det å høre lydene».⁴⁹ Følgelig kan man si at man «hører meningen til ytringen selv» slik at man direkte «opplever den som en semantisk ladet hendelse». Til tross for dette er det mulig, hevder Fricker, at fenomenet må forklares via «veldig kompleks prosessering som foregår sub-personlig». Det kan for eksempel være sånn at en fortolker et utsagn ubevisst ved hjelp av visse «meta-lingvistiske oppfatninger om ord-mening» samt kombinasjonsregler for å tilskrive utsagnet rett syntaktisk struktur, slik at man ubevisst genererer setningsmening, tar høyde for kontekst-sensitivitet, osv.⁵⁰ Jennifer Hornsby hevder på sin side at samme

49. Fricker, E.: «Understanding and Knowledge of What is Said». I: Barber, A. (red.): *Epistemology of Language*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 325.

50. Ibid. s. 328.

mulighet er til stede i vår aktive språkproduksjon: også her kan en tilsvarende, ubevisst mekanisme ligge til grunn, til tross for at språkbruken virker spontan i den forstand at man «gir direkte stemme til ens egne tanker».⁵¹ Fenomenologi alene er følgelig ikke et tilstrekkelig ankepunkt mot at en gir en automatisert og slutningsbasert forklaring av våre ferdigheter.

Det som må avgjøre saken er hvorvidt det er teoretisk sett fruktbart og påkrevet å forklare disse ferdighetene slik. Spørsmålet for språkferdigheter og aktørkunnskap blir følgelig om det er noen gode grunner til å tro at slike automatiserte slutninger ligger til grunn for ferdighetene. Én grunn til å tro dette for språkets del er at det involverer ulike prestasjoner som krever at subjektet mestrer komplekse komponenter og kombinasjonsregler. Når en kognitiv prosess blir svært kompleks vet vi generelt at det kognitive systemet tjener på å la prosessen foregå ubevisst og på et lavere nivå i systemet. For språkets del vil følgelig én grunn til at prosessene foregår ubevisst og automatisert være at subjektet ikke ville vært i stand til, med sine begrensede kognitive ressurser, å mestre denne kompetansen på noen annen måte.

Her er det en markant forskjell mellom slutningen som ligger til grunn for aktørkunnskap og den som bærer språkferdighetene: den første har langt mindre informasjonsbyrde og kompleksitet enn den som ligger til grunn for språk. Kompleksitet og informasjonstygde er, som nevnt, gode grunner til at et kognitivt system opererer ubevisst og automatisert, og her utgjør språkferdighetene et mulig paradigme. Aktørkunnskapen, derimot, er ikke nærheten av å utvise samme nivå av kompleksitet og informasjonsbyrde, noe som etterlater oss med spørsmålet om hvorfor denne prosessen skulle være mediert ubevisst og automatisert uten at aktøren har den minste bevisste tilgang til slutningsprosessene.

Et annet markant trekk ved språkferdighetene, ved siden av selve kompleksiteten, er mangelen på transparens om elementene som inngår i de ubevisste slutningene som ligger til grunn for ferdigheten. Ved intensjonale handlinger har aktøren godt kjennskap til sine intensjoner og hensikter, samt ganske god oversikt over ulike bakgrunnsbetingelser som Paul har nevnt som øvrige elementer i slutningen. Så gjelder ikke for språkferdighetene. Her er det snarere slik at de ulike elementene er tause, implisitte og ubevisste. En språkbruker manifesterer kjennskap til dem gjennom sin språklige adferd uten som regel å kjenne til dem bevisst. Selv om adferden klart viser en relativt sofistikert sensitivitet til ulike elementer i språket, er det ofte at språkbrukeren ikke er i stand til å gjenkjenne kompetansen hun selv manifesterer – selv ikke når den blir forklart til henne av en språkforsker.

La oss kort illustrere med et eksempel. Vi forstår alltid en tvetydig setning slik som «I saw her duck and swallow» som en konjunksjon av to substantiv eller to verb:

I saw her [_{NP}[_Nduck] and [_Nswallow]]

I saw her [_{VP}[_Vduck] and [_Vswallow]]

Det vi aldri gjør er å høre to ytterligere muligheter for å tolke denne tvetydige setningen:

?I saw her [[_Nduck] and [_Vswallow]]

?I saw her [[_Vduck] and [_Nswallow]]

51. Hornsby, J.: «Semantic Knowledge and Practical Knowledge». I: *Aristotelian Society Supplementary* 79/1. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 112 og 120.

Forklaringen på dette er, ifølge Barry Smith, «den internaliserte grammatikken som former og betinger vår bevisste opplevelse av språk på en slik måte at den respekterer en koordinasjons-begrensning» – en begrensning som tillater at vi kun kombinerer ved konjunksjon to eller flere uttrykk av samme syntaktiske kategori.⁵² Dette er en manifestert regel, som vi ikke nødvendigvis er bevisst med mindre vi blir gjort den bevisst. Likevel er den der som et element som bestemmer vår adferd. I språket finnes det en mengde lignende fenomener og regler, og det er da naturlig å tenke seg at disse opererer implisitt på et ubevisst nivå hos aktøren.

Kontrasten til aktørkunnskapen kan nesten ikke være større. Her er hverken intensjon eller bakgrunnsbetingelser vanskelige å ha present, og det er ingen elementer som er nevnt så langt som ser ut til å operere i det stille eller på et ubevisst nivå. Tvert om virker de å være ting vi er spesielt godt egnet til å kjenne til, og aktøren ville helt klart gjenkjent dem om man som forsker begynte å forklare hvilke ulike elementer man mente lå til grunn for aktørkunnskapen. Det som da er pussig, er at det eneste som ser ut til å foregå i det ubevisste og mørke, ifølge Pauls teori, er selve det påståtte faktum at vi slår disse elementene sammen gjennom en slutning og konkluderer fra dem med at vi vil gjøre eller gjør noe A.

Man bør kanskje legge til og understreke i hvor sterk grad Pauls teori avhenger av at slutningen er ubevisst og foregår i mørket. Hun kan ikke tillate at den bare opererer der som noe vi har automatisert en gang, og som vi kan hente opp igjen til et bevisst nivå hvis vi ønsker det. Mange ubevisste og automatiserte slutningsprosesser foregår riktignok sann. For eksempel kan jeg raskt og effektivt vite at vi har gjester hjemme ved å legge merke til at det står en fremmed bil i oppkjørselen. Dette er slutningsbasert selv om selve slutningsprosessen kan være så automatisert og rask at den etterlater seg få bevisste spor. Forskjellen er at jeg vil gjenkjenne dette som en slutning jeg har gjort. For om jeg blir spurt hvordan jeg vet at det var gjester hjemme vil jeg reprodusere i det minste deler av slutningen («jeg så en bil i oppkjørselen, ergo tenkte jeg det sannsynligvis var noen på besøk»). Det samme gjelder ikke for aktørkunnskapen: Denne slutningen er ikke noe aktører vedkjenner seg. Snarere vil en aktør oppleve kunnskapen som direkte og spontan uten det minste spor av at man bruker ulike elementer som premiss i en slutning eller at disse opptrer som evidens for aktørkunnskapen – til tross for at alle elementene er ting hun har tilgang til og kjenner til. Det eneste, som sagt, som vedblir å være i mørket er det faktum at vi utfører slutningen og at disse elementene faktisk utgjør ens evidens.

Hvis jeg skal summere opp, så virker det altså ikke å være noen informasjons-prosessuelle grunner til at disse slutningene skal være der som ubevisste og automatiserte prosesser. Tvert om, slutningene virker å være paradigmatisk eksempler på relativt ukompliserte prosesser vi burde være i stand til å slutte oss frem til bevisst (eller eventuelt på en vane-messig, hurtig måte å la eksempelet med gjestene over). At aktører skulle være systematisk utelukket fra å kjenne til dette, er derfor en mysteriøs påstand som blir stående uten teoretisk motivasjon. Jeg er enig med Paul i at fenomenologien i seg selv ikke avslører direkte hva som ligger til grunn for vår aktørkunnskap, men vi trenger langt tyngre motivasjon for å hevde at det faktisk foreligger ikke-bevisste slutningsprosesser i aktørskapet. Så lenge det

52. Smith, B.C.: «What I Know when I Know a Language». I: Lepore, E. og B.C. Smith (red.): *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 959.

ikke foreligger slike grunner, og det er såpass stor kontrast mellom aktørkunnskapen og andre ferdigheter der det er teoretisk fruktbart å forklare dem som ubevisste prosesser, så kan jeg ikke annet enn tenke at den beste måten å forstå fenomenologien ved aktørskap er veridisk: at den viser at aktørskap innebærer direkte og spontan kunnskap fra handlingen selv, og at vi ikke kjenner til våre handlinger gjennom slutninger.

KONKLUSJON

Argumentet jeg har presentert vil ikke på noen måte gi tilstrekkelig støtte til en anscombeansk teori om epistemologien og metafysikken for handling, men det bidrar til å gjøre den mer sannsynlig ved å utelukke at den slutningsbaserte modellen er et reelt alternativ. Dersom argumentet er rett, feiler modellen på to sentrale fronter: Den klarer ikke forklare den spontane fenomenologien ved aktørkunnskap, og den har ikke et godt nok epistemisk grunnlag for aktørkunnskapen i slutningene. Siden Pauls modell er blant de mest plausible modellene vi har for slutningsbasert aktørkunnskap – fordi vi må utelukke tofaktor-modellen – konkluderer jeg derfor med at det er god grunn til å revitalisere en variant av Anscombes opprinnelige posisjon.